

R E C E N Z I E

Miroslava Daňová: *Rings and gems from the Roman fort in Iža. / Prstene a gemy z rímskeho vojenského tábora v Iži. Archaeologica Slovaca Monographiae. Nitra – Trnava 2021, strán 174, ISBN 978-80-8196-048-2. Vydal Archeologický ústav SAV a Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.*¹

Prstene sú jedným z druhov osobných šperkov, ktoré dodnes nosia ženy aj muži. Tak ako majú svoj špecifický význam v dnešnej dobe, mali ho aj v dobe rímskej. Rozšírené boli po celej Rímskej ríši a nosili ich rôzne skupiny obyvateľstva, pričom sa kládol veľký dôraz na materiál, z ktorého bol prsteň vyrobený a prípadne aj na vsadené očko či gemu. Rovnako dôležitý bol nápis či vyobrazenie, ktoré sa mohlo nachádzať na obrúčke alebo gemy. Podľa typu vyobrazení ich môžeme rozdeliť do viacerých skupín, napr. na motívy spájané s cisárskym kultom, s manželstvom alebo láskou, alebo na symboly, či bytosti, ktoré mali za úlohu ochrániť nositeľa. Vďaka nim možno sledovať aké preferencie mali obyvatelia Rímskej ríše v špecifických prostrediach a na základe toho aj niekedy interpretovať ich funkciu. Doklady o nosení prsteňov v staroveku môžeme nájsť v správach antických autorov a dobrý zdroj poznania poskytujú aj viaceré ikonografické pramene, napr. sochárske diela.

Predmetom recenzie je monografická publikácia M. Daňovej, ktorá vyhodnocuje nálezy prsteňov a gem z rímskeho vojenského tábora v Iži.² Jej čierny obal s centrálnou umiestnenou a zväčšenou karneolovou gemou zobrazujúcou Minervu z nálezového súboru na prednej strane je rozhodne pútavý pre oko potenciálneho čitateľa.

Štúdia M. Daňovej je v anglickom a slovenskom jazyku, pričom obe jazykové mutácie sú usporiadané v stĺpcoch vedľa seba. V predslove archeológovia K. Kuzmová (†) a J. Rajtár, ktorí spočiatku spolu aj s T. Kolníkom viedli dlhodobý

systematický výskum na ploche rímskeho tábora, poskytujú základné informácie o skúmanom súbore, jeho rámcové datovanie či nálezový kontext.

V Úvode autorka stručne zhrnula pôvod skúmaného súboru prsteňov, históriu bádania o rímskych prsteňoch a zásadné práce, o ktoré sa pri jeho spracovávaní opierala. Taktiež stanovila za cieľ práce predstaviť ucelený prehľad prsteňov a gem z Iže, ich používanie a význam.

Prvá kapitola s názvom *Genius Loci* predstavuje lokalitu Iža. Tvoria ju dve podkapitoly, v prvej čitateľ nachádza bližšie informácie o najstarších zmienkach o lokalite a etapách archeologického výskumu, ktoré sa tu uskutočnili. Druhá obsahuje historický a architektonický vývoj rímskeho tábora v Iži.

¹ Príspevok vznikol vďaka projektom APVV-21-0257 – Elity doby rímskej u stredoeurópskych Svébov; VEGA 1/0240/21 – Krajina a sídla u Keltov a Germánov. Vzťahy navzájom, v krajine a ku krajine a VEGA 2/0025/22 – Brody, mosty, diaľkové cesty. Dávnoveké komunikácie a sídla na Požitaví a Pohroní s využitím archeológie pod vodou.

² Autorka recenzie odporúča, aby sa čitatelia pred štúdiom predloženej publikácie oboznámili aj so staršou prácou M. Daňovej (2021) s názvom „Prsteň na hranici svetov“. Poskytuje vhodný základ pre komplexné pochopenie funkcie prsteňa tak v prostredí Rímskej ríše, ako aj v barbariku.

V druhej kapitole *Prstene a gemy vo svete Rimmanov* píše autorka o ich význame v rímskom prostredí. Nachádzajú sa tu citácie z diel antických autorov, ktorí sa venovali opisu prsteňov a šperkov, pričom autorka tieto informácie konfrontuje s archeologickými nálezmi. Okrem toho v nej rozoberá spôsob a štýl nosenia rôznych druhov prsteňov či druhy materiálu a vyobrazení na nich.

V nasledujúcej kapitole *Výroba šperkov v rímskom prostredí* venuje autorka pozornosť materiálom, technike a postupom ich výroby, pričom pozornosť čitateľa upriamuje hlavne na detaily spojené s produkciou prsteňov. Poskytuje podrobný opis pri ich výrobe, od výberu materiálu po záverečné vloženie gemy do prsteňa. Odkazy na vlastnosti materiálov u antických autorov, predovšetkým u Plínia Staršieho, prepája s lokalitami, z ktorých sa počas antiky získavali.

Hlavnú tému práce rozoberá autorka v najrozsiahlejšej kapitole *Nálezy z vojenského tábora v Iži*. Rozdelila ju podľa etáp existencie drevozemného tábora a kamenného kastela, pričom v podkapitolách sa venuje samostatne nálezom prsteňov a gem z oboch spomenutých fáz. Z obdobia existencie drevozemného tábora pochádza 11 prsteňov a jedna gema z výskumu Archeologického ústavu SAV. Z prostredia kamenného kastela 10 prsteňov. V prípade gem z kamenného kastela autorka spomína štyri gemy, avšak v texte sú opísané len tri, štvrtá z nich – gema s Victoriou – známa iba z publikácie T. Kolníka (1981, 70, č. 78) sa spomína len v *Zhrnutí*. Vzhľadom na to, že tomuto nálezmu chýba inventárne číslo a miesto jeho uloženia je neisté,³ je pochopiteľné, prečo nie je artefakt zaradený do súboru skúmaného v práci. Chýbala by pri ňom podrobná analýza autorky, ktorá pri opise nálezov poskytuje informácie o použitých materiáloch, ich typologické určenie či miesto nálezu. V podkapitolách o prsteňoch a gemách je podrobne rozobraná výzdoba, aj s analógiami v rôznych prameňoch, ktoré mohli slúžiť ako inšpirácia. Pri hľadaní paralel k výjavom na gemách sa obracia na numismatické nálezy, medailóny, či iné drobné predmety. Pre lepšie pochopenie toho, ako boli vnímané v rímskom svete poskytuje v niektorých prípadoch aj

zmienky u antických autorov. V súvislosti s datovaním prsteňov s gemami upozorňuje na dôležitý fakt, že gemy mohli byť využívané aj sekundárne v rôznych druhoch šperkov. Rovnako prstene, obzvlášť exempláre zhotovené z drahých kovov, sa mohli nosiť aj niekoľko generácií.

Na typologické určenie nálezov používa autorka klasifikáciu H. Guiraudovej (1989). Rozhodovala sa aj medzi prácami I. Popovićovej (1992), ktorá stojí za spracovaním nálezov zo zbierok Národného múzea v Belehrade a z archeologických výskumov v Srbsku a A. R. Facsadyovej (2009), ktorá spracovala nálezy z rímskeho Aquinca a niektorých kolekcii v Maďarsku. Mohli by sme spomenúť ešte prácu F. Henkela (1913), ktorá je však už zastaralá. Ďalšia štúdia E. Rihovej (1990) je v porovnaní so zvolenou prácou H. Guiraudovej menej rozsiahla. Musíme súhlasiť s rozhodnutím autorky pri jej výbere, pretože zo všetkých spomenutých prác sa javí vybraná typológia najvhodnejšou pre skúmaný nálezový súbor. M. Daňová výber použitej klasifikácie odôvodňuje aj tým, že sa jej zdá byť na základe doterajších materiálových štúdií najkomplexnejšou.

V *Appendixe* sa autorka zaoberá ešte dvomi prsteňmi, ktoré sa našli v širšom okolí tábora a jednou gemou, ktorá podľa záznamov pochádza z „*Celemantie, oproti Brigetiu*“.

Na konci práce sa nachádzajú kapitoly *Zhrnutie, Vyhodnotenie a Záver*. V prvej z nich sú zhrnuté najdôležitejšie informácie o nálezoch z drevozemnej a kamennej fázy kastelu. Okrem toho poskytuje zaujímavé informácie o vplyve životného prostredia a historických udalostí ovplyvňujúcich stav ich zachovania či výber materiálu, z ktorých boli prstene a gemy vyrobené. Text je doplnený o grafy poskytujúce prehľad materiálov, z ktorých boli skúmané prstene a gemy zhotovené (Graf 1) a typologické zaradenie prsteňov podľa klasifikácie H. Guiraudovej (Graf 2).

Vo *Vyhodnotení* autorka dokázala, že vytvorenie komplexného obrazu o skúmanom súbore prsteňov si vyžaduje rozumieť viacerým súvislostiam spojeným s nálezmi. Okrem chronologického a priestorového začlenenia musíme pochopiť aký význam zohrával výber materiálu

³ Predpokladá sa, že je uložená v Podunajskom múzeu v Komárne.

a vyobrazenia na prsteni aj geme. Práve vďaka týmto informáciám poskytuje M. Daňová úvahy o ich nositeľoch v súvislosti s miestom ich nálezov, t. j. v priestore vojenského tábora. Kapitola zahŕňa graf sledujúci vzťah materiálu a motívu v nálezovom súbore, pričom etapy drevozemného a kamenného tábora a nálezy z okolia tábora sú vyhodnotené samostatne (Graf 3).

V kapitole *Záver* je nosnou časťou rozdelenie vyobrazení na prsteňoch a gemách z tábora v Iži do štyroch skupín: 1. božstvá alebo hrdinovia, ktorí sa dajú jednoznačne priradiť k vojenskému prostrediu, 2. motívy deklarujúce vernosť cisárovi alebo spojené s cisárskym kultom, 3. skupina je rozdelená na dve podskupiny: vojenské symboly (napr. orol) a symboly zrejme súvisiace s príslušnosťou alebo postavením v armáde (napr. bocian), 4. skupina zahŕňa motívy s otvorenou interpretáciou v rámci vojenského tábora.

Za *Zoznamom skratiek, Konkordanciou a Bibliografiou* sa nachádza *Katalóg*. Ten obsahuje označenie nálezov, na ktoré odkazuje autorka v texte, opis, rozmery, materiál, miesto nálezov, prírástkové číslo a v prípade publikovaného nálezov odkaz na publikáciu, pričom predmety sú rozdelené podľa stavebných fáz tábora.

Publikácia je na konci doplnená o tabuľky s kresbami a fotografiami nálezov. Vyskytujú sa tam aj detailné fotografie niektorých materiálov, z ktorých mohli byť gemy v dobe rímskej vyrobené. Medzi tabuľkami je vyobrazený aj plán tábora s vyznačenými miestami, kde sa prstene a gemy našli. Odkazy na citovanú literatúru a poznámky autorky sa nachádzajú pod čiarou, vďaka čomu nemusí čitateľ prerušiť čítanie textu a hľadať ich na inom mieste.

Práci je potrebné vytknúť nesprávne umiestnenie *Katalógu* za *Bibliografiou*. Zvyčajne sa v publikáciách objavuje zoznam použitej literatúry až za katalógom. Taktiež môže byť pre čitateľa trochu mátauce uvedenie kapitoly *Zhrnutie* pred *Vyhodnotením*. Vyhodnotenie by malo byť posledným krokom pri rozboře nálezov, pričom výsledné informácie by autorka uviedla v *Zhrnutí*. Riešením by bolo aj zlúčenie kapitoly *Zhrnutie* a *Záver* do jedného celku. V texte sa objavuje aj niekoľko gramatických chýb. Rovnako musíme upozorniť na fakt, že sa niektoré

z publikácií citovaných v texte nenachádzajú v zozname literatúry.

Napriek tomu práca predstavuje komplexnú a systematickú štúdiu uceleného súboru nepublikovaných i publikovaných prsteňov a gem z významného rímskeho vojenského tábora, čím naplnila stanovený cieľ práce. Vďaka analýze prsteňov a gem poskytla autorka cenný zdroj informácií o živote rímskych vojakov sídliačich v tábore na ľavom brehu Dunaja v 2. až 4. storočí n. l. Zaujímavým poznatkom autorky je zistenie, že vyobrazenia na intagliách zo skúmaného súboru sú vo väčšine orientované opačne ako v ikonografii iných druhov rímskeho umenia a pamiatok, čo môže poukazovať na ich úlohu pri pečatení. Pozitívum štúdie je aj bilingválne slovensko-anglické spracovanie, čo ju robí prístupnejšou pre širokú odbornú verejnosť a otvára tak dvere ďalším prácam, ktoré môžu na predložení knihu nadviazať. Publikácia je významným prínosom pre bádanie o dobe rímskej na Slovensku ako aj v strednom Podunajsku.

Petra Dragonidesová

LITERATÚRA

- Daňová 2021* – M. Daňová: Prsteň na hranici svetov. Trnava 2021.
- Fácsady 2009* – A. R. Fácsady: Aquincumi ékszerrek. Budapest 2009.
- Guiraud 1989* – H. Guiraud: Bagues et anneaux à l'époque romaine en Gaule. Gallia 46, 1989, 173–211.
- Henkel 1913* – F. Henkel: Die Römischen Fingerlinge der Rheinlande und der Benachbarten Gebiete. Berlin 1913.
- Kolník 1981* – T. Kolník: Staroveká plastika. Bratislava 1981.
- Popović 1992* – I. Popović: Les bijoux romains du Musée National de Beograd. I Les bagues. Beograd 1992.
- Riha 1990* – E. Riha: Der römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst 10. Augst 1990.

